

Deliverable 1.2 – Interactive Scenario for the VR production on Block 15

Authors: Yannis Ragos, Yorgos Goussis

(submitted to the German Embassy in Greece in June 2021).

ΜΠΛΟΚ 15 / ΣΕΝΑΡΙΟ

Εισαγωγικό κείμενο:

Η λειτουργία του Στρατοπέδου Χαϊδαρίου ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 1943.

Πρώτος διοικητής του ήταν ο ταγματάρχης της Υπηρεσίας Ασφαλείας των SS, Πάουλ Όττο Ραντόμσκι. Στις 27 Φεβρουαρίου 1944 τον αντικατέστησε ο ανθυπολοχαγός της Αστυνομίας Ασφαλείας των SS, Καρλ Φίσερ.

Το πιο εμβληματικό οικοδόμημά του ήταν το «Μπλοκ 15», χώρος απομόνωσης και βασανισμού των κρατουμένων.

Το στρατόπεδο αποτέλεσε τον βασικό χώρο κράτησης αντιπάλων του κατοχικού καθεστώτος, πολλοί από τους οποίους μεταφέρθηκαν εκεί από τα κρατητήρια των SS στην οδό Μέρλιν. Ήταν ακόμα το μεγαλύτερο κέντρο για τον εκτοπισμό κρατουμένων -ιδίως Εβραίων- στην επικράτεια του Γ' Ράιχ και δεξαμενή ομήρων για τα γερμανικά εκτελεστικά αποσπάσματα.

Στις 9 Αυγούστου 1944, 50 κρατούμενοι εκτελέστηκαν στην Μάνδρα Αττικής ως αντίποινα για τον θάνατο Γερμανού συνταγματάρχη από τον ΕΛΑΣ.

Σενάριο:

ΣΚΗΝΗ 1. ΕΣ. ΜΕΡΑ. Μπλοκ κράτησης ανδρών

ΤΙΤΛΟΣ: Τετάρτη 9 Αυγούστου 1944

Ώρα 5 το πρωί. Μόλις έχει ξημερώσει. Ο ΧΡΗΣΤΗΣ στο μέσον του θαλάμου, ετοιμάζεται για το πρωινό προσκλητήριο. Στον θάλαμο, καμιά πενηνταριά άντρες. Είναι πολύ αδύνατοι, κουρεμένοι σύρριζα, κουρελήδες. (Γκούτας, 30) Γύρω, διάφορες «δράσεις»: Κάποιοι σηκώνουν την τάβλα του ύπνου και την τοποθετούν όρθια στον τοίχο. Κάποιοι άλλοι, διπλώνουν προσεκτικά τις κουβέρτες τους. Άλλοι σκουπίζουν τον θάλαμο. Κάποιοι έρχονται με γρήγορο βηματισμό από τις τουαλέτες, κουμπώνοντας βιαστικά το παντελόνι τους. (Φλούντζης, 152) Ο **ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ 1** κυνηγάει μια ψείρα. Κτυπά με δύναμη την παλάμη του στον τοίχο. Αφήνει ένα κόκκινο ίχνος στον τοίχο.

***ΜΑΡΤΥΡΙΑ / ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ 1:** Το Μπλοκ 15 -το «τσούτχάουζ» (κάτεργο) όπως το έλεγαν οι Γερμανοί- ήταν το μόνο κτίριο που έμενε ασοβάντιστο εξωτερικά για να φαίνεται παλιό, για την ψυχολογική επίδραση. Οι τοίχοι ολοκόκκινοι από τις χιλιάδες ψείρες και κοριοούς που είναι σπασμένοι επάνω. (Κορνάρος, 139-140) Κοιμούνταν όλοι στο τσιμέντο. Έγερση στις 5 το πρωί. Καθαριότητα στον θάλαμο και μετά έξοδος ένας-ένας ή δύο και τρεις στην τουαλέτα. Εκεί, έπρεπε να τελειώσουμε σε 2-3 λεπτά. Μετά, το πρωινό προσκλητήριο. Το ίδιο γινόταν στις 4.30 το απόγευμα. Για την παραμικρή ανωμαλία, τιμωρούσαν όλο το θάλαμο με στέρηση συσσιτίου ή και με τροχάδην υπό το μαστίγιο των SS. (Φλούντζης, 37 και Γάιος, 95-96) Πεινούσαμε και διψάγαμε.*

Ο ΝΙΚΟΣ (50) πλησιάζει τον ΧΡΗΣΤΗ.

ΝΙΚΟΣ

Εσένα δεν σε 'φέραν προχθές από το μπλόκο του Βύρωνα;
Είμαι ο Νίκος, αρχιμάγειρας του Χαϊδαριού. Απ' όταν
εκτέλεσαν τους 200 στην Καισαριανή, στα μαγειρεία
έχουμε μείνει μόνο 5-6. Ο Φίσερ δέχτηκε να σε πάρω μαζί
μου. /παύση/ Άντε, πάμε τώρα για το πρωινό
προσκλητήριο. /χαμογελώντας πικρά/ Μην
καθυστερήσουμε και ανησυχήσουν οι Γερμανοί...

Ο ΝΙΚΟΣ στέλνει ένα εγκάρδιο χαμόγελο στον ΧΡΗΣΤΗ. Ύστερα τον σπρώχνει ελαφρά προς τη
έξοδο του θαλάμου.

ΣΚΗΝΗ 2. ΕΞ. ΠΡΩΙ. Αυλή Μπλοκ

Πρωινό προσκλητήριο στο στρατόπεδο. Οι κρατούμενοι του μπλοκ είναι συγκεντρωμένοι σε
παράταξη σχήματος Π, σε εκατονταρχίες κατά πεντάδες. Ο ΧΡΗΣΤΗΣ και ο ΝΙΚΟΣ στέκονται ο
ένας δίπλα στον άλλο. Μπροστά από τους παραταγμένους κρατούμενους ο ΦΙΣΕΡ (36, ψηλός,
ξανθός, σωματώδης, τίποτα το βίαιο και άγριο πάνω του), ο υποδιοικητής Λοέφερ, ο ΚΟΒΑΤΣ
(18-19, πυρόξανθος, ψηλός, με μισοκομμένα δάκτυλα στο αριστερό του χέρι, μισός Ούγγρος και
μισός Γερμανός, της SD) με ένα λυκόσκυλο, ο διερμηνέας ΒΑΣΕΝΧΟΒΕΝ και Γερμανοί
υπαξιωματικοί και στρατιώτες. Ο ΒΑΣΕΝΧΟΒΕΝ ολοκληρώνει την ανάγνωση ενός καταλόγου
ονομάτων.

ΒΑΣΕΝΧΟΒΕΝ

...Ρουκουτάκης Αγησίλαος, Σαραντάκης Νίκος, Σουλιώτης
Αλέκος, Σπυρόπουλος Φώτης, Στεφανίδης Στέφανος,
Στεφανόπουλος Αχιλλέας, Υπαντίδης Αριστείδης, Υφαντής
Κώστας.

ΦΙΣΕΡ

/γερμανικά/ Όποιοι άκουσαν το όνομά τους, να πάρουν τα
ρούχα τους και να συγκεντρωθούν στην πλατεία. Θα
μεταφερθούν σε άλλο στρατόπεδο.

Ο ΒΑΣΕΝΧΟΒΕΝ μεταφράζει. Γύρω στους 50 άντρες βγαίνουν από την παράταξη, με τη
συνοδεία Γερμανών στρατιωτών. Ακούγονται σποραδικές φωνές: «Ζήτω η λευτεριά!», «Ζήτω η
Ελλάδα!». Χωρίς να στρέψει το κεφάλι του, ο ΝΙΚΟΣ ψιθυρίζει στον ΧΡΗΣΤΗ:

ΝΙΚΟΣ

Ψέματα λέει. Έχουν βάλει παντού διπλοσκοπιές με
πολυβόλα. Για εκτέλεση τους πάνε. (Κόκκινος_1, 38)

Ξαφνικά, ο Κόβατς έχει μετακινηθεί από τη θέση του δίπλα στον ΦΙΣΕΡ και έρχεται με φόρα
μπροστά στον ΝΙΚΟ. Δείχνει τους άντρες που μόλις απομακρύνθηκαν.

ΚΟΒΑΤΣ

/γερμανικά/ Μήπως θέλεις να πας μαζί τους;...

Ο ΝΙΚΟΣ μένει ακίνητος, σιωπηλός. Ο ΚΟΒΑΤΣ κουνάει απειλητικά το πιστόλι στα μούτρα του
ΝΙΚΟΥ.

ΚΟΒΑΤΣ

/γερμανικά, δυνατά/ Αν ξαναμιλήσεις μπροστά στον
διοικητή, θα 'χεις να λογαριαστείς μαζί μου!

Αγριοκοιτάζει τον ΝΙΚΟ και ύστερα επιστρέφει δίπλα στον ΦΙΣΕΡ και τους άλλους αξιωματικούς. Το πρωινό προσκλητήριο έχει ολοκληρωθεί. Ο ΦΙΣΕΡ και οι άλλοι Γερμανοί αξιωματικοί φεύγουν προς το Διοικητήριο. Ο ΒΑΣΕΝΧΟΒΕΝ σφυρίζει με μία σφυρίχτρα. Οι κρατούμενοι σκορπίζουν τις εργασίες τους, υπό την επιτήρηση των Γερμανών φρουρών.

ΣΚΗΝΗ 3. ΕΣ. ΠΡΩΙ. Μαγειρεία

Ο ΧΡΗΣΤΗΣ μπροστά σε ένα καζάνι, κοντά στην βόρεια είσοδο των μαγειρειών. Γύρω, 5-6 άλλοι κρατούμενοι κάνουν εργασίες (καθαρισμός οσπρίων ή κρεμμυδιών, μαγείρεμα στα καζάνια κ.λπ.). ο ΧΡΗΣΤΗΣ ανακατεύει έναν «ζωμό» στο καζάνι με μια μεγάλη, μεταλλική **κουτάλα**.

ΔΙΑΔΡΑΣΗ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ (ΚΟΥΤΑΛΑ) - ΜΑΡΤΥΡΙΑ / ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ: Το συσσίτιο δινόταν στα μαγειρεία. Οι κρατούμενοι, εκτός από αυτούς στην απομόνωση, ήταν συνταγμένοι σε φάλαγγα κατά πεντάδες και μία μία ομάδα έπαιρνε το συσσίτιο. Στις 6 το πρωί γινόταν η διανομή του πρωινού με τη νερόβραστη πάστα «αστρουλάκι», που μοίραζε ο επικεφαλής με μια κουτάλα. Αυτό επαναλαμβανόταν στις 12.00-12.30 για μεσημέρι και στις 6 για βράδυ, με όσπρια νερόβραστα ή «σούπα του μπακάλη». Ούτε ίχνος φρούτου ή ντομάτας. Ψωμί έδιναν λίγο το πρωί. Σταδιακά, περιορίσαν τη μερίδα του συσσιτίου. Μέρα τη μέρα ρέβαμε στα πόδια μας. Το μυαλό βασανιζότανε από το φάσμα της πείνας. (Συνδυασμός: Φλούντζης, 174 και Φαφαλιού, 165)

Από την βόρεια είσοδο φαίνεται ο λοφίσκος, έξω από το στρατόπεδο. Στις πλαγιές του, διακρίνονται γυναικείες φιγούρες που κοιτάζουν προς το στρατόπεδο. Σποραδικά ακούγονται γυναικείες φωνές: «Μανώλη!», «Τούλα!», «Βασίλη!», «Κλεοπάτρα!» Κοντά στον ΧΡΗΣΤΗ, βρίσκονται ο κρατούμενος-μάγειρας ΜΑΝΩΛΗΣ (30) και ο μάγειρας ΘΕΟΦΙΛΟΣ (35), που συζητούν χαμηλόφωνα. Ο ΜΑΝΩΛΗΣ είναι δακρυσμένος.

ΜΑΝΩΛΗΣ

Στις 10 Μαΐου τουφεκίσαν την αρραβωνιαστικιά μου.
Σήμερα, πήραν τον ξάδελφό μου. Αύριο μπορεί να είμαστε
εμείς.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ

/«στοχαστικά»/ Ούτως ή άλλως, η ζωή μας έχει ένα τέλος.
(Φαφαλιού, 164)

ΜΑΝΩΛΗΣ

/ξεσπά/ Αλλά, έτσι πεθαίνουμε κάθε μέρα από την αγωνία.
Καλύτερα να μας εκτελέσουν, να σταματήσει αυτό το
μαρτύριο! (Κόκκινος_2, 55)

ΘΕΟΦΙΛΟΣ

/συγκαταβατικός/ Αν όμως μας πατούσε ένα αυτοκίνητο,
φερ' ειπείν, ο θάνατός μας θα ήταν τελείως άσκοπος.
/παύση/ Ενώ, υπάρχει ωραιότερο συναίσθημα από το να
πεθαίνουμε εν ονόματι της πατρίδας μας; (Φαφαλιού, 164)

Οι απόμακρες γυναικείες φωνές εξακολουθούν να ακούγονται. Ο ΝΙΚΟΣ σηκώνεται από τη θέση του και με κάποιες προφυλάξεις κοιτάζει προς τον λοφίσκο στο βάθος.

ΝΙΚΟΣ

Ήρθαν πάλι οι μανάδες και ψάχνουν τα παιδιά τους. /στον
ΧΡΗΣΤΗ/ Μόνο τις Κυριακές τους επιτρέπουν να αφήνουν
μια αλλαξιά ρούχα στην πύλη. (Κόκκινος_2, 55)

Ξαφνικά, από τη νότια είσοδο, ακούγονται γερμανικά παραγγέλματα: «Σήκω!», «Γρήγορα!!» και κτυπήματα με βούρδουλα. Τα παραγγέλματα εντείνονται. Ο ΝΙΚΟΣ στρέφεται στον ΧΡΗΣΤΗ.

ΝΙΚΟΣ

Κάθε μέρα τα ίδια... Βάζουν να κουβαλάμε πέτρες από τη μεριά του στρατοπέδου στην άλλη. Οποιανού του πέσει η πέτρα, έχει βούρδουλα!

ΔΙΑΔΡΑΣΗ: Ο ΧΡΗΣΤΗΣ πηγαίνει στη νότια έξοδο των μαγειρειών. Βλέπει μια ομάδα κρατούμενων να κουβαλούν με δυσκολία μεγάλες πέτρες. Είναι ιδρωμένοι και καταπονημένοι. Ένας ηλικιωμένος άντρας, με ξύλινο πόδι έχει πέσει στο έδαφος, από το βάρος της πέτρας. Γύρω, Γερμανοί στρατιώτες επιτηρούν τη διαδικασία. Ο Κόβατς, με το λυκόσκυλο που γαυγίζει αγριεμένο. Ένας άλλος Γερμανός στρατιώτης κτυπά τον ηλικιωμένο άντρα με τον βούρδουλα στην πλάτη, φωνάζοντας πάνω από τα μούτρα του «Σήκω! Σήκω!». Ο άντρας προσπαθεί να σηκωθεί. Γύρω οι άλλοι κρατούμενοι συνεχίζουν την αγγαρεία, ρίχνοντας κλεφτές ματιές στον πεσμένο άντρα. (Συνδυασμός: Κόκκινος_1, 43 και Τζίνης, 214) Απότομα, ένας Γερμανός στρατιώτης εμφανίζεται μπροστά στον ΧΡΗΣΤΗ. Έχει απειλητικό ύφος. Φωνάζει στα μούτρα του ΧΡΗΣΤΗ:

ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

/γερμανικά/ Μέσα γρήγορα! Μέσα! Μέσα!!

Με τον υποκόπανο σπρώχνει τον ΧΡΗΣΤΗ στο εσωτερικό του μαγειρείου. Ύστερα, ο Γερμανός στρατιώτης χάνεται από το οπτικό τους πεδίο. Ο ΝΙΚΟΣ βεβαιώνεται ότι ο στρατιώτης έχει απομακρυνθεί και πλησιάζει τον ΧΡΗΣΤΗ.

ΝΙΚΟΣ

/χαμηλόφωνα/ Τράβα στη θέση σου! Το σφάλμα του ενός θα το πληρώσει όλη η ομάδα!

Οι άλλοι κρατούμενοι των μαγειρειών συνεχίζουν την εργασία τους, φαινομενικά «απαθείς».

ΝΙΚΟΣ

Πρέπει να προσέχεις. Χρειάζεται πειθαρχία, ησυχία και προπαντός υπομονή. Να λέμε λίγα και να καταλαβαίνουμε πολλά. (Γκούτας, 30) /παύση/ Και να 'χεις το νου σου σ' αυτόν τον Κόβατς με το λυκόσκυλο. Είναι το... ζιζάνιο του στρατοπέδου.

Ο ΝΙΚΟΣ σκύβει πάνω από τον ΧΡΗΣΤΗ και του κλείνει το μάτι με νόημα. Ύστερα επιστρέφει στην θέση του.

ΣΚΗΝΗ 4. ΕΞ. ΠΡΩΙ. Πύλη στρατοπέδου

Ο ΝΙΚΟΣ, ο ΧΡΗΣΤΗΣ, ο ΜΑΝΩΛΗΣ και ο ΘΕΟΦΙΛΟΣ κατευθύνονται προς την πύλη του στρατοπέδου. Πίσω από την μπάρα που φράζει την είσοδο, βρίσκονται μέλη του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού (ΔΕΣ). Σε σακιά, κούτες και ξύλινα κιβώτια έχουν φέρει τρόφιμα. Παράλληλα, στο στρατόπεδο έχουν μόλις μπει 2-3 καμιόνια που ξεφορτώνουν νέους κρατούμενους -άνδρες και γυναίκες κάθε ηλικίας, καθώς και μερικά παιδιά. Ο ΝΙΚΟΣ ψιθυρίζει με τον ΘΕΟΦΙΛΟ:

ΝΙΚΟΣ

Κι άλλοι Εβραίοι...

ΘΕΟΦΙΛΟΣ

Είναι κι αυτοί από τη Ρόδο;

ΝΙΚΟΣ

Μάλλον... /παύση/ Πόσους θα φέρουν ακόμα...

ΜΑΝΩΛΗΣ

/χαμηλόφωνα, ξεσπά/ Αυτοί είναι πιο τυχεροί από μας.
Τους στέλνουν στην Γερμανία. Εδώ μένουν μόνο λίγες
μέρες.

Φτάνουν στην πύλη. Ένας **άντρας του ΔΕΣ** δίνει στον ΧΡΗΣΤΗ ένα βαρύ κιβώτιο να κουβαλήσει. Άλλοι άντρες και γυναίκες του ΔΕΣ δίνουν αντίστοιχα κιβώτια ή κούτες στον ΝΙΚΟ, τον ΜΑΝΩΛΗ και τον ΘΕΟΦΙΛΟ.

***MARTYRIA / ANTPAS ΔΕΣ:** Πηγαίναμε τρόφιμα στο στρατόπεδο. Συνήθως προσφέραμε όσπρια, μακαρόνια και ρύζι. (Φλούντζης, 175). Δίναμε ακόμα κουβέρτες και είδη ρουχισμού. (Κόκκινος_2, 50) Στα κρυφά, προσπαθούσαμε να περάσουμε σημειώματα σε κρατούμενους από συγγενικά τους πρόσωπα ή παίρναμε από τους κρατούμενους μηνύματα σε χαρτί για να τα μεταφέρουμε στους δικούς τους.*

Ο ΝΙΚΟΣ, ο ΧΡΗΣΤΗΣ, ο ΜΑΝΩΛΗΣ και ο ΘΕΟΦΙΛΟΣ επιστρέφουν φορτωμένοι προς τα μαγειρεία. Γύρω, η γερμανική φρουρά με λυκόσκυλα οδηγεί τους Εβραίους μέσα στο λιοπύρι. Κάποιοι σέρνουν με δυσκολία τα βήματά τους. Άλλοι είναι πολύ ηλικιωμένοι ή εμφανώς άρρωστοι και τους κουβαλούν στην πλάτη ή σε κουβέρτες. Μερικές γυναίκες σφίγγουν στην αγκαλιά τα παιδιά τους, που είναι έντρομα. Άλλα παιδιά κλαίνε, λέγοντας «Θέλω τη μαμά μου!» Κάποιοι φωνάζουν: «Νερό! Νερό!» (Φλούντζης, 330-334) Ο Φίσερ δίνει εντολές παντού, κάνοντας ζωηρές κινήσεις, αλλά λόγω της απόστασης δεν ακούμε τι λέει. Ο Κόβατς, με το λυκόσκυλο, προσπαθεί να βάλει τους νέους κρατούμενους σε κάποια «τάξη». Πλησιάζει μια **νεαρή Εβραία** και της σφίγγει τον λαιμό. Αυτή ανοίγει το στόμα της και δεν μπορεί να κρατήσει δύο-τρία νομίσματα που έχει κρύψει κάτω από τη γλώσσα. (παραλλαγή περιγραφής Κορνάρου, 236). Ο Κόβατς παίρνει τα νομίσματα και μετά στρέφεται στους συναδέλφους του, γελώντας αυτάρεσκα.

***MARTYRIA / NEAPH EBPAIA:** Μας έφεραν από τη Ρόδο. Ήταν κάπου 3.000 γυναικόπαιδα, κάτω από συνθήκες κόλασης, να χάνει η μάνα το παιδί και το παιδί τη μάνα. Υποφέραμε. Ήταν καλοκαίρι και είχε τρομερή ζέστη. Χάσαμε πολλούς σε εκείνη τη μεταφορά. Δεν ξαναείδα ποτέ τη μητέρα μου, ούτε τον πατέρα και τον αδελφό μου. Όταν φτάσαμε μας έγδυσαν, ήμασταν εντελώς γυμνές. Το σοκ ήταν τεράστιο για εμάς καθώς ζούσαμε σε παραδοσιακά περιβάλλοντα. (Χανδρινός-Δρουμπούκη, 9)*

Φορτωμένοι, ο ΝΙΚΟΣ, ο ΧΡΗΣΤΗΣ, ο ΜΑΝΩΛΗΣ και ο ΘΕΟΦΙΛΟΣ περνούν προς τα μέσα την είσοδο των μαγειρείων.

ΣΚΗΝΗ 5. ΕΣ. ΜΕΣΗΜΕΡΙ. Μπλοκ 6 γυναικών

Ώρα συσσιτίου (ώρα 1 το μεσημέρι). Ο ΝΙΚΟΣ και ο ΧΡΗΣΤΗΣ στέκονται έξω από την πόρτα του θαλάμου. Κουβαλούν το καζάνι με το φαγητό (έχουν περάσει ένα κοντάρι στις δύο λαβές για να το κουβαλάνε στον ώμο). Από μέσα, ακούγεται ένα χαμηλόφωνο τραγούδι.

ΓΥΝΑΙΚΕΙΕΣ ΦΩΝΕΣ (off)

Πατάω ένα κουμπί / Και βγαίνει μια χοντρή / Και λέει στα
 παιδάκια / «νιξ» φαΐ / Θα πάω να το πω / στον Ερυθρό
 Σταυρό / πως είσαστε / συνένοχες κι οι δυο.
 [https://www.youtube.com/watch?v=OLSBaDIxfY]

Ακολουθούν κάποια ήσυχα γέλια και χαμηλόφωνες συζητήσεις. Ο φρουρός ΓΙΑΚΟΜΠ ΣΟΥΝΕΡΙΤΣ (ψηλός, σωματώδης, γκαβός, γαλανομάτης και γκριζομάλλης με πολύ άγρια χαρακτηριστικά στο πρόσωπο - Δρουμπούκη) ξεκλειδώνει την πόρτα. Οι φωνές σταματούν ακαριαία. Ο ΝΙΚΟΣ και ο ΧΡΗΣΤΗΣ περνούν στο εσωτερικό, όπου βρίσκονται δεκάδες γυναίκες. Άλλες καθισμένες πρόχειρα στο πάτωμα, πάνω σε **κουβέρτες**. Μερικές είναι ξαπλωμένες, στραμμένες προς τον τοίχο.

***ΔΙΑΔΡΑΣΗ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ (ΚΟΥΒΕΡΤΑ) - ΜΑΡΤΥΡΙΑ / ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ:** Το φοβερό κρύο τον χειμώνα κι η αφόρητη ζέστη το καλοκαίρι αποτελούσαν μεγάλο μαρτύριο. Τον χειμώνα, οι κρατούμενοι τουρτούριζαν όλο το 24ωρο και μάλιστα όσοι πιάστηκαν καλοκαίρι κι είχαν ελαφρά ρούχα. Μα πιο πολύ υπέφεραν τη νύχτα, υποχρεωμένοι όπως ήταν να ξαπλώνουν στο τσιμέντο ή και στη σανιδένια βάση αργότερα, με μοναδικό στρώμα και σκέπασμα μία ή και μισή τρίχινη κουβέρτα. (Φλούντζης, 152) Κι όμως κι αυτά τα ψευτοκουβερτάκια μέσα στην καρδιά του χειμώνα, ο διοικητής τα θεώρησε πολυτέλεια και έσπευσε να μας τις αντικαταστήσει με ένα διάφανο τούλι. (Μαρτυρία δημοσιογράφου Α. Σαουσόπουλου στο Φλούντζης, 166)*

Ο ΣΟΥΝΕΡΙΤΣ μένει στην ανοικτή πόρτα του θαλάμου για να επιτηρεί. Ο ΝΙΚΟΣ και ο ΧΡΗΣΤΗΣ ακουμπούν το καζάνι στο κέντρο του θαλάμου. Τώρα, οι γυναίκες συγκεντρώνονται στη σειρά, με στρατιωτικές караβάνες και ένα κουτάλι στο χέρι. Κάποιες φέρνουν σημάδια κτυπημάτων και βασανιστηρίων. Πρώτη στη σειρά, η **ΕΛΕΝΗ ΓΕΩΡΓΑΝΤΑ**.

***ΜΑΡΤΥΡΙΑ / ΕΛΕΝΗ ΓΕΩΡΓΑΝΤΑ:** Τα δικά μας ρούχα φορούσαμε, μια αλλαξιά είχαμε. Και σου 'χανε δώσει οι Γερμανοί δύο κουβέρτες, ένα πιάτο εμαγιέ κι ένα κουτάλι. Ε, αυτά έπρεπε, όταν σηκώνεσαι, να τα 'χεις διπλωμένα. Εμείς ήμασταν έξω απ' το κτίριό μας κι ερχότανε ο Κόβατς, μ' ένα σκύλο κι ένα βούρδουλα κι έκανε επιθεώρηση. Αν ήταν να πάρει για εκτέλεση, μας φέρναν τσάι με μαρμελάδα και μια φέτα ψωμί. Μας είχαν φέρι και μια γυναίκα, η οποία ήτανε χαφιεδίνα. Τη Σίνα Φραγκέα. Κι εμείς την προσέχαμε. Η Λέλα Καραγιάννη δεν ήρθε καθόλου σε μας κάτω, την είχανε πάει στο Μπλοκ 15. Οι γυναίκες ήμασταν τελείως απομονωμένες από τους άντρες, δεν είχαμε επαφή. (από την απομαγνητοφωνημένη συνέντευξη της Ελένης Σαββατιανού-Γεωργαντά για το Αρχείο Μνήμες από την Κατοχή στην Ελλάδα).*

Ο ΧΡΗΣΤΗΣ κρατά το καζάνι. Δίπλα του ο ΝΙΚΟΣ με μια κουτάλα βάζει στην караβάνα της ΓΕΩΡΓΑΝΤΑ τη «σουπά του μπακάλη». Ακολουθεί η ΑΛΙΚΗ (22). Σταματά μπροστά στον ΝΙΚΟ και τον κοιτάζει βαθιά στα μάτια. Την ώρα που απλώνει την караβάνα της, του περνά με τρόπο ένα μικρό τσιγαρόχαρτο, προσεκτικά διπλωμένο.

ΑΛΙΚΗ

/ψιθυριστά/ Στον αδελφό μου...

Ο ΝΙΚΟΣ χώνει βιαστικά το τσιγαρόχαρτο στο παντελόνι του και της γεμίζει στα γρήγορα την караβάνα. Η ΑΛΙΚΗ του ρίχνει μια ματιά γεμάτη ελπίδα και προχωρά. Ο ΣΟΥΝΕΡΙΤΣ δείχνει να έχει υποψιαστεί κάτι. Κινείται προς το μέρος του ΝΙΚΟΥ. Ξαφνικά, η ΓΕΩΡΓΑΝΤΑ, που έχει παρατηρήσει τη σκηνή, ξαναρχίζει το προηγούμενο τραγούδι. Ο ΣΟΥΝΕΡΙΤΣ την πλησιάζει. Υψώνει απειλητικά το ντουφέκι του. Φωνάζει:

ΣΟΥΝΕΡΙΤΣ

/γερμανικά/ Σκασμός! Όποια ξαναμιλήσει θα τιμωρηθεί!

Η ΓΕΩΡΓΑΝΤΑ σωπαίνει. Ο φρουρός ξεφυσά μπροστά της και μετά στρέφεται στον ΝΙΚΟ και τον ΧΡΗΣΤΗ.

ΣΟΥΝΕΡΙΤΣ

/γερμανικά/ Κάντε γρήγορα! Τελειώνετε!

Ο ΝΙΚΟΣ και ο ΧΡΗΣΤΗΣ συνεχίζουν τη διανομή του συσσιτίου.

ΣΚΗΝΗ 6. ΕΣ. ΜΕΣΗΜΕΡΙ. Μαγειρεία

Ο ΧΡΗΣΤΗΣ καθαρίζει πατάτες. Γύρω, ο ΜΑΝΩΛΗΣ, και οι άλλοι κάνουν τις συνηθισμένες εργασίες τους (ανακάτεμα καζανιών, καθάρισμα λαχανικών και οσπρίων κλπ.). Ο ΘΕΟΦΙΛΟΣ απουσιάζει. Ο ΝΙΚΟΣ διαβάζει το σημείωμα στο τσιγαρόχαρτο που του έδωσε η ΑΛΙΚΗ. Μόλις τελειώνει, λέει στον ΧΡΗΣΤΗ:

ΝΙΚΟΣ

Πήρες είδηση το σημείωμα που μου έδωσε πριν μια γυναίκα στον θάλαμο; Είναι για τον αδελφό της, τον Τάσο. Τον έχουν στο «15» και δεν μπορεί να τον δει. (Φλούντζης, 194)

Ο ΝΙΚΟΣ κοιτάζει γύρω. Όλα ήσυχα. Παίρνει συνωμοτικό ύφος.

ΝΙΚΟΣ

Λοιπόν, άκου τι θα κάνουμε. Όταν θα πάμε στον θάλαμο για το βραδινό συσσίτιο και φτάσει η ώρα του Τάσου, θα σου κάνω νόημα. Εσύ θα χύσεις λίγη σούπα κάτω. Δήθεν, από απροσεξία. Ο σκοπός θα σου φωνάξει, αλλά εγώ θα βρω ευκαιρία να δώσω το σημείωμα στον Τάσο.

Ξαφνικά, από έξω ακούγεται οχλοβοή, αναστάτωση, φωνές στα γερμανικά.

ΦΩΝΕΣ (off)

Weg, schwein snell (Ξεκουμπιστείτε γρήγορα, γουρούνια).
Los aus (Γρήγορα, εμπρός). Los! Los!! (Βασιλείου, 66-67)

Ο ΝΙΚΟΣ μπαίνει σε επιφυλακή.

ΝΙΚΟΣ

/σε όλους/ Προς Θεού! Μην κουνηθεί κανείς.

Ωστόσο, από τη νότια είσοδο των μαγειρείων φαίνεται μια «φέτα» από τον χώρο μπροστά στην πύλη. Εκατοντάδες άντρες αιχμάλωτοι, διαφόρων ηλικιών, μπαίνουν στο στρατόπεδο πεζοί (Τζίνης, 301). Τους συνοδεύουν αρκετοί άνδρες των Ταγμάτων Ασφαλείας και Γερμανοί στρατιώτες. (περιγραφή εισόδου κρατουμένων στο Βασιλείου, 73-74) Οι άνδρες των Ταγμάτων Ασφαλείας φωνάζουν στους αιχμαλώτους:

ΑΝΤΡΙΚΕΣ ΦΩΝΕΣ

/δυνατά/ Κομμούνια! Παλιοχαμούρες! Προχωράτε
καθάρματα! Τουρκόσποροι, κουνηθείτε!

Ο Κόβατς στέκεται με ανοικτά πόδια και υποχρεώνει μερικούς από τους νέους κρατούμενους να περνούν γονατιστοί από κάτω. Κάποιους από αυτούς τους κτυπά με τον βούρδουλα στην πλάτη και το κεφάλι. (Γάιος, 103) Οι φωνές και οι διαταγές εντείνονται. Από τη βόρεια είσοδο των

μαγειρειών, εμφανίζεται ο ΘΕΟΦΙΛΟΣ κουβαλώντας καυσόξυλα. Είναι αλαφιασμένος. Ακουμπά τα καυσόξυλα στο πάτωμα.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ

/λαχανιασμένα/ Έκαναν μπλόκο στο Δουργούτι και το Κατσιπόδι! Πιάσαν καμιά 500αριά, ίσως και περισσότερους!

ΝΙΚΟΣ

Πώς το ξέρεις;

ΘΕΟΦΙΛΟΣ

Ο Μηνάς... Ήταν στο Παλατάκι εξωτερική αγκαρεία. Του το σφύριξε με τρόπο ένας δικός του. (Κορνάρος, 127 και Φλούντζης, 161)

ΜΑΝΩΛΗΣ

/αγανακτισμένος/ Τις κουφάλες! Όσο βλέπουν ότι χάνουν τον πόλεμο, τόσο λυσσάνε!

Ο ΝΙΚΟΣ από τη θέση του, επιχειρεί να τους συνετίσει.

ΝΙΚΟΣ

Γι' αυτό χρειάζεται πίστη και θάρρος. /παύση/ Στις δουλειές σας τώρα!

Ο Θεόφιλος ρίχνει μερικά καυσόξυλα στη φωτιά με τα καζάνια. Οι άλλοι επιστρέφουν στις εργασίες τους.

ΣΚΗΝΗ 7. ΕΞ. ΑΠΟΓΕΥΜΑ. Μπλοκ 15

Βραδινό συσσίτιο (γύρω στις 6 το απόγευμα). Ο ΝΙΚΟΣ και ο ΧΡΗΣΤΗΣ κουβαλάνε το καζάνι, που το κρατούν με το κοντάρι. Περνούν την είσοδο του Μπλοκ προς τα μέσα.

ΣΚΗΝΗ 8. ΕΣ. ΑΠΟΓΕΥΜΑ. Μπλοκ 15 / Διάδρομος κελιών απομόνωσης ισογείου

Ο ΝΙΚΟΣ και ο ΧΡΗΣΤΗΣ στρίβουν δεξιά στον διάδρομο προς τα κελιά 7, 6 και 5 (βλ. σχετικό σχεδιάγραμμα). Τους συνοδεύει και πάλι ο ΣΟΥΝΕΡΙΤΣ. Ακουμπούν το καζάνι στο τιμεντένιο πάτωμα. Ο ΣΟΥΝΕΡΙΤΣ ξεκλειδώνει την πόρτα του κελιού 7 και ανοίγει ελαφρά την πόρτα. Ο ΝΙΚΟΣ γεμίζει την караβάνα με λίγο φαγητό και το δίνει στον κρατούμενο μέσα στο κελί. Ο ΣΟΥΝΕΡΙΤΣ κλειδώνει την πόρτα. Ύστερα ξεκλειδώνει και ανοίγει ελαφρά την πόρτα του κελιού 6. Η σκηνή επαναλαμβάνεται. Κατόπιν πλησιάζουν το κελί 5. Από το εσωτερικό ακούγονται κάποιοι σπαρακτικοί ψίθυροι.

ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ 2 (off)

Γιατί εμένα; Γιατί εμένα; (Φαφαλιού, 164)

Ο ΣΟΥΝΕΡΙΤΣ φουντώνει. Ανοίγει βιαστικά την πόρτα διάπλατα, ώστε ο ΝΙΚΟΣ και ο ΧΡΗΣΤΗΣ να βλέπουν τι συμβαίνει στο εσωτερικό. Ο ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ (40) είναι καθιστός στο δάπεδο. Είναι ξυπόλυτος, αδύναμος, πολύ ταλαιπωρημένος. Κλαίει και μοιάζει να τα έχει χαμένα. Ο ΣΟΥΝΕΡΙΤΣ τον κτυπά με τον βούρδουλα.

ΣΟΥΝΕΡΙΤΣ

/ουρλιάζει/ Σήκω! Όρθιος! Όρθιος!!

Ο ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ 2 προσπαθεί να ανασηκωθεί.

***ΜΑΡΤΥΡΙΑ / ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ 2:** Η απομόνωση στο «Μπλοκ 15» ήταν φοβερό μαρτύριο. Ήσουν υποχρεωτικά όρθιος όλη την ημέρα και με υποχρεωτικά ανοιγμένο το παράθυρο, χειμώνα-καλοκαίρι. Ένωθες συχνά την απελπισία να σε κυριεύει. Μια μέρα με έβαλαν να καθαρίσω το παράθυρο του κελιού. Στο τζάμι είδα έναν γέρο με άσπρα γένια. Ήταν ο εαυτός μου και ήμουν μόνο 41 ετών. Μιαν άλλη φορά, όταν μας βγάλαν για υδροληψία και ούρηση, είδα στα σκουπίδια του μπάνιου πεταμένα φασόλια απ' το συσσίτιο. Βγαίνοντας, τα βούτηξα. Στο κελί, με πήραν τα κλάματα για το κατάντημά μου. Και κλαίγοντας, τάφαγα. (Συνδυασμός: Μαρτυρία δημοσιογράφου Α. Σαουσόπουλου στο Φλόυντζης, 165 και Μαρτυρία δικηγόρου Αλ. Ζήση στο Φλόυντζης, 153)*

Ο ΣΟΥΝΕΡΙΤΣ εξακολουθεί να κτυπά τον ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟ 2. Αυτός προσπαθεί να καλύψει το σώμα με τα χέρια του και ταυτόχρονα να σταθεί στα πόδια του.

ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ 2

/ψελλίζει/ Όχι! Όχι! Μη με σκοτώσετε! Είμαι αθώος, θέλω να ζήσω. Όχι άλλο αίμα! (Γκούτας, 28)

Τελικά, με κόπο, ο ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ σηκώνεται όρθιος, στηρίζοντας το σώμα του στον τοίχο. Ο ΣΟΥΝΕΡΙΤΣ βγαίνει από το κελί, κλειδώνοντας πίσω του την πόρτα. Στρέφεται στον ΝΙΚΟ και τον ΧΡΗΣΤΗ.

ΣΟΥΝΕΡΙΤΣ

/γερμανικά/ Αυτός δεν θα πάρει συσσίτιο απόψε.

Ο ΣΟΥΝΕΡΙΤΣ προχωρά προς το κελί 3 και ξεκλειδώνει την πόρτα.

ΣΚΗΝΗ 9. ΕΣ. ΑΠΟΓΕΥΜΑ. Μπλοκ 15 / Θάλαμος 18

Ο ΝΙΚΟΣ, ο ΧΡΗΣΤΗΣ και ο ΣΟΥΝΕΡΙΤΣ μπαίνουν στον θάλαμο. Ο ΝΙΚΟΣ και ο ΧΡΗΣΤΗΣ ακουμπούν το καζάνι στο πάτωμα. Ο ΝΙΚΟΣ αναζητά με το βλέμμα τον Τάσο. Δεκάδες άντρες, στριμωγμένοι, προσπαθούν να βουλευτούν όπως-όπως. Ο ρακένδυτος **ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ 3** πλησιάζει, με αργά βήματα, τον ΧΡΗΣΤΗ.

ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ 3

/ψιθυριστά, σαν να εκλιπαρεί/ Φίλε, μήπως έχεις κόν'α τσιγάρο;

***ΜΑΡΤΥΡΙΑ / ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ 3:** Η έλλειψη των τσιγάρων έκανε πιο αφόρητη την κατάσταση. Μεγάλη παρηγοριά θα ήταν για τους καπνιστές απομονωμένους, αν είχαν ένα μισαδάκι, τριτάκι τσιγάρο ή έστω και καμμιά γόπα και αποτελούσε μεγάλη δοκιμασία η έλλειψή τους. Μα πού να βρεθεί τέτοιο πράγμα! Άλλωστε, απαγορευόταν το κάπνισμα στο στρατόπεδο και πολύ περισσότερο στο «15», με ποινή μαστίγωσης ή και απομόνωση. (Φλόυντζης, 159-160)*

Ο ΧΡΗΣΤΗΣ δεν αντιδρά, ο ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ 3 απομακρύνεται. Στον τοίχο, δίπλα στον ΧΡΗΣΤΗ, ανάμεσα σε κόκκινα σημάδια από το αίμα ψειρών και κοριών που έχουν σκοτώσει οι κρατούμενοι, γραμμένες ή χαραγμένες κάποιες **φράσεις**.

ΔΙΑΔΡΑΣΗ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ (ΦΡΑΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΟΙΧΟ):

«Ραυτόπουλος Αντ. Εκτελέστηκε δι' απαγχονισμού 20-7-44»,

«Αδελφοί Μουτσάτσου, Ταμπουριώτες. Εκτελέστηκαν στις 18-6-44 εις τον δι' αγχόνης θάνατον»,

«Γ. Γιαλικόπουλος, δικηγόρος, Παγκράτι. Έζησα εδώ από 7-1-44 μέχρι 9-8-44. Εξετελέσθη»,

«Εδώ πεθαίνουν Έλληνες για να ζήση η Ελλάδα». (Φλόυντζης, 159)

Σιγά-σιγά, οι κρατούμενοι σχηματίζουν ουρά με τις караβάνες στο χέρι. Ο ΝΙΚΟΣ και ο ΧΡΗΣΤΗΣ αρχίζουν τη διανομή του συσσιτίου. Όμως, κάποιοι άλλοι κρατούμενοι παραμένουν σε μια γωνία. Κοιτούν με αγωνία τον γιατρό **ΦΛΟΥΝΤΖΗ**, που έχει σκύψει πάνω από έναν ξαπλωμένο κρατούμενο.

***ΜΑΡΤΥΡΙΑ / ΓΙΑΤΡΟΣ ΦΛΟΥΝΤΖΗΣ:** Ήμουν κρατούμενος και γιατρός του στρατοπέδου. Στην αρχή έβλεπα όσους δήλωναν άρρωστοι. Πήγαινα κάθε δύο μέρες κι' έβλεπα αρκετούς και με δική μου πρωτοβουλία. Η πείνα και η δίψα είχαν καταστήσει τους κρατούμενους ανθρώπινα φαντάσματα. Έπειτα, όμως, τα πράγματα έγιναν πιο αυστηρά. Μου επέτρεπαν δύο ή και μία φορά την εβδομάδα να δω αρρώστους και προς το τέλος μόνον εκείνους που μου έδινε εντολή ο διοικητής. Αλλά, σχεδόν κάθε πρωί, πήγαινα στην απομόνωση για να εξετάζω για αφροδίσια, δερματικά και ψείρες άνδρες και γυναίκες. Ακόμα, έβλεπα όσους έφερναν από την Μέρλιν. (Φλούντζης,154)*

Ο ΦΛΟΥΝΤΖΗΣ ανασηκώνεται. Αποκαλύπτεται η θέα του ξαπλωμένου κρατούμενου: είναι άγρια κτυπημένος, με μώλωπες και αίματα σε όλο το πρόσωπο. Είναι ακίνητος, χωρίς αισθήσεις, μάλλον πεθαμένος. Ο ΦΛΟΥΝΤΖΗΣ στέκεται κοντά στον ΝΙΚΟ και τον ΧΡΗΣΤΗ. Δίπλα του ο ΘΑΛΑΜΑΡΧΗΣ. Ο ΦΛΟΥΝΤΖΗΣ είναι περίλυπος. Λέει στον ΘΑΛΑΜΑΡΧΗ:

ΦΛΟΥΝΤΖΗΣ

Δυστυχώς, δεν τα κατάφερε... Ποιος είναι;

ΘΑΛΑΜΑΡΧΗΣ

Ο Τάσος ο δάσκαλος. Τον φέραν πριν από λίγο από την Μέρλιν.

Ο ΦΛΟΥΝΤΖΗΣ ακουμπά το χέρι του στον ώμο του ΘΑΛΑΜΑΡΧΗ.

ΦΛΟΥΝΤΖΗΣ

/αργά/ Κρίμα... /παύση/ Θα ειδοποιήσω να τον πάρουν.

Ένας από τους κρατούμενους, που στέκονται πάνω από τη σωρό του Τάσου, κάνει τον σταυρό του. Μονολογεί:

ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΣ 4

Νεκροθάλαμος γίναμε...

Ο ΦΛΟΥΝΤΖΗΣ απομακρύνεται προς την έξοδο του θαλάμου. Ο ΝΙΚΟΣ κοιτάζει αποκαρδιωμένος τον ΧΡΗΣΤΗ. Μεσ στη σιωπή των κρατουμένων, συνεχίζεται η διανομή του συσσιτίου.

ΣΚΗΝΗ 10. ΕΣ. ΠΡΩΙ. Μπλοκ 6 γυναικών

ΤΙΤΛΟΣ: Πέμπτη 10 Αυγούστου 1944

Πρωινό συσσίτιο. Οι κρατούμενες γυναίκες στη σειρά. Ο Γερμανός φρουρός «ΡΟΥΜΑΝΟΣ», στέκεται στην πόρτα του θαλάμου. Δείχνει νυσταγμένος και κάπως ράθυμος. Ο ΧΡΗΣΤΗΣ κρατά το καζάνι και δίπλα του ο ΝΙΚΟΣ με την κουτάλα βάζει στις караβάνες την «μπακαλόσουπα». Φτάνει η σειρά της ΑΛΙΚΗΣ. Απλώνει την караβάνα της, κρατώντας την με τα δύο χέρια. Κοιτιέται με νόημα με τον ΝΙΚΟ.

ΝΙΚΟΣ

/σιγά, με νόημα/ Περίσσεψε μία μερίδα από χθες. /παύση/
Λυπάμαι...

Ταυτόχρονα, βάζει κρυφά στο χέρι της ΑΛΙΚΗΣ το σημείωμα. Η ΑΛΙΚΗ καταλαβαίνει τι έχει συμβεί και κλονίζεται. Ο ΝΙΚΟΣ της γεμίζει την караβάνα. Η ΑΛΙΚΗ απομακρύνεται. Η ΓΕΩΡΓΑΝΤΑ την πλησιάζει με ενδιαφέρον. Η ΑΛΙΚΗ κάνει μερικά ασταθή βήματα και σωριάζεται στο πάτωμα λιπόθυμη. Ακούγονται φωνές, ο «ΡΟΥΜΑΝΟΣ» τρέχει πάνω της. Γενική αναστάτωση.

Οι φωνές σταδιακά «σβήνουν». Fade out to black.

Κείμενο τέλους:

Στο στρατόπεδο φυλακίστηκαν συνολικά 25.000 άνδρες και γυναίκες. Ήταν στρατιωτικοί, αντιστασιακοί, μέλη του ΚΚΕ, πολιτικοί, Εβραίοι από πολλές περιοχές της χώρας, συλληφθέντες σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις («μπλόκα») στην πρωτεύουσα και την ύπαιθρο.

Κορυφαίο γεγονός αποτέλεσε η εκτέλεση 200 κομμουνιστών κρατουμένων στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής την 1^η Μαΐου 1944. Ανάμεσά τους και ο διερμηνέας του στρατοπέδου, Ναπολέων Σουκατζίδης.

Υπολογίζεται ότι, συνολικά, τα θύματα ξεπέρασαν τα 2.000 άτομα.

Η λειτουργία του στρατοπέδου σταμάτησε τον Σεπτέμβριο του 1944.

Μετά τη λήξη του πολέμου, χαρακτηρίστηκε ως η «Βασίλη της Ελλάδας».

ΤΕΛΟΣ